дозволить забезпечити баланс між ефективністю судового контролю та реальними умовами діяльності органів досудового розслідування.

Враховуючи вищевикладене, удосконалення правового регулювання інституту невідкладного обшуку є об'єктивною необхідністю. Законодавче уточнення критеріїв невідкладності, визначення меж безпосереднього переслідування, врегулювання строків проведення та подальшого судового контролю сприятиме забезпеченню єдності правозастосовної практики, підвищенню рівня правової визначеності та зміцненню гарантій дотримання прав людини у кримінальному провадженні.

Расюк Едуард Вікторович, головний оперуповноважений 3-го відділу (стратегічного аналізу) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, кандидат юридичних наук, професор
Калиновський Олександр Валерійович, начальник 3-го відділу (стратегічного аналізу) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

SOCTA – ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ СЕРЙОЗНІЙ ТА ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Наразі інтелект і стратегічне мислення є на вістрі розвитку правоохоронної системи, зокрема для вивчення процесів, які відбуваються в кримінальному середовищі. Організована злочинність має сталу динаміку розвитку, вона характеризується гнучкістю та адаптивністю до процесів, які відбуваються в суспільстві та державі. Тому визначення пріоритетів в діяльності підрозділів Національної поліції України, які протидіють організованій злочинності є передумовою ефективної протидії.

Останніми роками в Україні активно впроваджується методологія SOCTA. Вказана методологія «Оцінка загрози з боку особливо небезпечних форм організованої злочинності» (Serious and Organised Crime Threat Assessment, SOCTA), є стратегічним

аналітичним продуктом правоохоронців про кримінальну діяльність серйозної та організованої злочинності, що становлять загрозу для країн Європейського Союзу, щоб допомогти керівникам у визначенні пріоритетів серед наявних загроз організованої злочинності. Звіт SOCTA містить аналіз та оцінку вразливих сфер і специфічних регіонів країн-членів, на контролювання яких спрямована діяльність злочинних груп. Крім того, SOCTA містить детальний аналіз сфер злочинної діяльності, окремо організованих груп, злочинних організацій та злочинних спільнот. Усі процеси здійснюються на основі розробленої методології SOCTA, що фокусує увагу на визначенні основних загроз і ризиків у боротьбі з організованою та серйозною злочинністю.

Україна активно впроваджує згадану методологію в роботу правоохоронних органів, що підтверджується ухваленням цілого ряду нормативно-правових актів, а також затвердженням адаптованої Методології оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності в Україні (SOCTA).

Так, у 2025 році представниками різних правоохоронних органів Україні, які входять до міжвідомчої аналітичної групи здійснення оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів за системою оцінювання SOCTA Україна, підготовлено другий Звіт оцінювання загроз серйозної та організованої злочинності. У ньому містяться результати оцінювання загроз серйозної та організованої злочинності з урахуванням актуальних особливостей безпекового середовища та ймовірних трансформацій відповідних кримінальних загроз у майбутньому дозволили визначити такі пріоритети: – вчинення злочинів, пов'язаних із заволодінням майном; – шахрайство, в т.ч. кібершахрайство; – нелегальна міграція й торгівля людьми; – незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (синтетичні наркотики, нові психоактивні речовини та прекурсори, а також обіг конопель та їх похідних); – злочинність проти довкілля (незаконна порубка лісу, а також незаконний видобуток корисних копалин та бурштину); – незаконна діяльність з підакцизними товарами (передусім тютюн, алкоголь, паливно-мастильні матеріали); – незаконний обіг вогнепальної зброї; – встановлення або поширення злочинного впливу; – насильницька та корисливо-насильницька злочинність.

Пріоритетом у протидії серйозній та організованій злочинності також є наскрізні тактики організованої злочинності й відповідні кросплатформні сфери злочинної діяльності: корупція; легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом; підроблення документів[1].

Для заповнення запитальників за цими сферами злочинної діяльності були використані відкриті статистичні дані Офісу Генерального прокурора (форма 1-ОЗ), Національної поліції України, Міністерства внутрішніх справ України, Національного агентства з питань запобігання корупції, матеріали досудового розслідування, аналітичні звіти урядових і неурядових організацій, різні наукові джерела. Звіт підготовлено переважно на основі матеріалів досудового розслідування (кримінальних провадженнях з обвинувальним актом, направлених до суду), проте під час опису окремих сфер злочинної діяльності використали також знеособлену оперативну інформацію про організовану злочинність (результати кримінальної розвідки), що надало можливість ширше відобразити кримінальні процеси й окреслити майбутні загрози. Однак практика використання матеріалів кримінальної розвідки під час підготовки подальшого оцінювання загроз серйозної та організованої злочинності SOCTA Україна (2023–2026) має набути ширшого застосування.

Разом з тим, згадані пріоритетні сфери злочинної діяльності, які містяться в другій Оцінці загроз серйозної та організованої злочинності SOCTA Україна за період 2021-2024 роки, мають стати основною майбутньої Стратегії боротьби з організованою злочинністю до 2030 року.

Процес розробки Стратегії боротьби з організованою злочинністю до 2030 року на фінальній стадії, і він є ще одним кроком європейської інтеграції України, адже саме цей документ визначатиме сутність та сучасні напрями державної політики щодо запобігання і протидії організованій злочинності, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення рівня серйозних та організованих злочинів, що завдають значної шкоди українському суспільству та державі, яка перебуває у війні. Як і будь-який план, Стратегія боротьби з організованою злочинністю до 2030 року має базуватись на аналітичному дослідженні організованої злочинності як найбільш поглибленому виду соціологічного аналізу. Саме таке вивчення організованої злочинності описуватиме структурні елементи явища, що вивчається, але й з'ясовує його причини.

SOCTA використовує змішаний підхід, який включає якісні та кількісні методи аналізу й набір чітко визначених індикаторів для конкретизації найбільш загрозливих кримінальних явищ. Метою методології є послідовна оцінка ключових загроз організованої злочинності та тяжких злочинів у ЄС. Одночасно SOCTA визначає поточні та перспективні тенденції розвитку організованої злочинності, особливості діяльності організованих злочинних угруповань і окремих злочинців на

територіях держав ЄС. Завдяки SOCTA стає можливим відслідкувати динаміку та взаємозв'язок між організованою злочинністю і прогресивними технологіями, зокрема штучним інтелектом [2, с. 19-20].

Підготовка аналітичного дослідження щодо діяльності організованої злочинності в Україні (звіт SOCTA Україна) вимагає значного часу, ретельно розробленої програми, інструментарію, попереднього уявлення про об'єкт, який вивчається. Реформування поліції в Україні, яке й досі триває, продукувало деякі позитивні результати, зокрема: ухвалено Закон України «Про Національну поліцію»; впроваджено систему реагування на правопорушення через єдиний центр «102», ситуаційні центри, систему відеоспостереження та мобільні групи реагування на домашнє насильство; створено нові підрозділи, такі як патрульна поліція, Департамент «Корпус оперативно-раптової дії», Департамент кримінального аналізу, Департамент кіберполіції та Департамент стратегічних розслідувань. Однак, статистична звітність правоохоронних органів, що являє собою систему взаємопов'язаних показників, яка формує цілісну картину діяльності правоохоронних органів (Національної поліції, прокуратури, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки та інших) до сьогодні залишається незбалансованою, неповною. Такий стан статистичної інформації не сприяє якісному аналізу організованої злочинності та не додає ефективності у плануванні заходів запобігання та протидії їй.

Національною поліцією України заповнюється значна кількість статистичних форм, більшість з форм державної та відомчої звітності, а порядок подання інформації визначається відповідними інструкціями. Так, Ф. 1-ОЗ «Про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями» [3] також не дозволяє повноцінно проаналізувати стан протидії організованій злочинності, зокрема: – за сферами злочинної діяльності не можливо отримати статистичну інформацію про активність організованих груп і злочинних організацій, що негативно впливає на дослідження організованої злочинності та суттєво впливає на якість оцінки загроз серйозної та організованої злочинності SOCTA Україна, яка здійснюється за методологією Європейського поліцейського офісу та впроваджена у діяльність правоохоронних органів в Україні; – за вчиненими організованими групами та злочинними організаціями кримінальними правопорушеннями взагалі не аналізуються особи, яким вручено підозру за їх вчинення, що унеможливлює проаналізувати «портрет»

правопорушників – учасників ОГ/ЗО, тобто їх соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові, морально-психологічні ознаки; – відомості про матеріальні збитки, їх відшкодування та вилучення предметів кримінально-правової діяльності за закінченими кримінальними провадженнями також є загальними та конкретики за сферами злочинної діяльності не містять.

Водночас виникає потреба в аналітиках, які у своїй роботі застосовують передові досягнення у сфері інформаційних технологій, а тому є запит на підготовку відповідних кадрів.

На сьогодні у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання не викладають таку дисципліну як «Правова статистика», яка є основою аналізу злочинності, зокрема організованої, у державі та визначальною у формуванні правоохоронця-аналітика.

Крім того, необхідно активізувати обмін досвідом застосування інструментів стратегічного аналізу організованої злочинності й забезпечити обмін наявної інформації щодо сфер її злочинної діяльності. Передусім це стосується розроблення навчально-методичних матеріалів щодо порядку обробки інформації на регіональному рівні працівниками територіальних підрозділів Національної поліції України та інших правоохоронних органів, формування наповнення опитувальників, алгоритму дій з різними відкритими джерелами інформації та іншими даними (кримінальної розвідки) для заповнення кожної зі сфер злочинної діяльності, оскільки кожна сфера має певні особливості, які слід ураховувати під час аналітичної роботи.

Отже, активізацію боротьби з організованою злочинністю в сучасному світі не можливо уявити без дієвої системної роботи правоохоронних органів. Саме оцінка загроз організованої злочинності за методологією Європолу є найбільш ефективним інструментом для боротьби зі злочинними мережами та серйозними злочинами.

Список використаних джерел:

1. Оцінка загроз серйозної та організованої злочинності SOCTA Україна 2021-2024 роки. Сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/upload/2/3/1/3/9/3/zvit-socta-2021-2024.pdf

2. Парламентське дослідження щодо законодавчого забезпечення функціонування кримінальної розвідки. Сайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33462.pdf

3. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. Сайт Офісу Генерального прокурора.

URL:https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2

Кундельська Ірина Сергіївна,
старший оперуповноважений в особливо важливих справах Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України,
доктор філософії в галузі права

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є однією з ключових проблем кримінології, що сформувалася значно раніше становлення самої науки. У зв'язку з цим питання детермінації злочинності належать до базових у дослідженні будь-якого її виду, зокрема й злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна.

Український правознавець А. П. Закалюк підкреслює, що саме від розуміння детермінації залежить досягнення головної мети кримінології – наукового обґрунтування ефективних заходів запобігання злочинності [1, с. 183].

За визначенням А. П. Закалюка, детермінація злочинності охоплює всю сукупність явищ, процесів, фактів і виявів, з якими вона взаємопов'язана та якими зумовлюється [1, с. 184]. Сам термін «детермінація» походить від латинського determinare – визначати, зумовлювати, що передбачає розкриття залежності одних явищ і процесів від інших, а також встановлення зв'язків між ними.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України О. М. Джужа зазначає, що при аналізі детермінантів злочинності крізь призму філософської концепції причинності поряд із причиною, яка безпосередньо породжує наслідок, існує також умова, яка сама по собі наслідку не викликає, але сприяє реалізації причинного зв'язку [2, с. 59].

Водночас у кримінологічній площині чітке розмежування між причинами та умовами є доволі умовним. Наприклад, відсутність належного досвіду та кваліфікованих фахівців, здатних ефективно організувати процес запобігання легалізації майна, може виступати як умовою вчинення злочинів, пов'язаних із привласненням майна, так і їх причиною, оскільки здатна спонукати осіб до злочинної поведінки.